

5. Пластовий довідник . — Торонто, 1999. — 230 с.
6. Фундаментальні основи світового скаутського руху // Пластовий шлях. — 1993. — №4 (100). — С.49–53.
7. Brezinka Wolfgang. Erziehung als Lebenshilfe. — Stuttgart, 1963. — 404 s.
8. Ertlthaler T. Die Geschichte der Pfadfinder und Pfadfinderinnen Österreich Internationalen Komplex. — Wien, 1994. — S.22–31.
9. Mitterauer Michael. Sozialgeschichte der Jugend. — Wien, 1978. — S.226.
10. Pepelnik Anton. Zur Erziehungstheorie und Praxis der Pfadfinderbewegung. — Wien, 1979. — S.11–20.
11. Reble Albert. Geschichte der Pädagogik. — Wien, 1975. — 399 s.
12. The Europa World Year Book 1993. Volume I. — London: Europa Publications Limited, 1993. — 1635p.
13. The European Scout Region. — WOSM. — P.3.

Степан ДЕМ'ЯНЧУК, Володимир РАК

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ПЕРІОД 20–30 РОКІВ

Початок ХХ ст. у Західній Україні визначався становленням і розвитком профорієнтаційної роботи, яка зумовлювалась зовнішніми та внутрішніми чинниками. Зовнішній чинник характеризувався розвитком професійної орієнтації у передових країнах того часу (США, Німеччині, Англії і т.д.). Щодо внутрішніх чинників, потрібно назвати нарізлу потребу професійної орієнтації у вирішенні соціально-економічних проблем та внутрішню згоду регіону забезпечити їх функціонування та розвиток.

Економічне відставання та місце західноукраїнського регіону як сировинного постачальника у міжнароднім поділі праці не сприяли вирішенню проблеми. До того ж руйнівні результати війни (1914–1918 рр.) не давали змоги забезпечити створення і функціонування системи професійної орієнтації.

Економічно-політична зубожілість позбавляла українські родини можливості повноцінно навчати своїх дітей, надавати їм змогу здобувати професії. Виходячи із скрутного становища, батьки намагались навчати дітей того, що самі добре знали, даючи певну професійну підготовку. У селянських сім'ях, крім навичок потрібних хліборобові, хлопців навчали столярства, ткацтва, малярства та інших професій, з яких батьки мали певні знання, навички й досвід роботи. Традиційними в Західній Україні були народні промисли: різьбярство, бондарство, ткацтво і вишивання, гончарство та ін., що слугувало для багатьох родин, і навіть сіл, засобом існування.

Важливу роль відігравав батьківський авторитет. Батько керував усіма роботами та стосунками у сім'ї. У міру своєї компетенції у різних професіях і соціально-фінансових можливостей батько часто спрямовував дітей на вибір того чи іншого фаху, здійснюючи так звану сімейну профорієнтаційну роботу.

Одним із перших, хто офіційно визначив потребу західноукраїнського регіону у професійній орієнтації, була М.Омельченко, яка ще у 1925 році випустила книгу "Вибір фаху". Авторка на досвіді діяльності порадень західноєвропейських держав акцентує увагу на тому, що "нам, українцям, більш, ніж якомусь іншому народові, треба берегти свої інтелектуальні і фізичні сили, нам треба, щоб кожна одиниця якісно була якнайвище, бо ми не маємо власної держави і нам треба себе виявити на кожному меншому місці, визначити працівниками, а головне зберегти енергію, фізичну силу і свіжість духу, які так потрібні нам в напій визвольній боротьбі" [5, 38].

М.Омельченко навела аргументи, які привернули у різних країнах увагу до проблеми вибору фаху молодими людьми й тих соціально-економічних і психолого-педагогічних міркувань, що примушують кожен державу подбати про вирішення даної проблеми.

Результати анкетування, яке проводила Головна управа педагогічного товариства "Рідної Школи" у своїх організаціях, показали розуміння багатьма вчителями потреби психотехніки у школі з відділом експериментальної психології для поради молоді у виборі фаху [10, 240].

Відзначимо, що завдяки психологічним курсам, які були організовані у 1932 році товариством "Рідна Школа", учителі мали змогу ознайомитись із введенням індивідуальних

карт. Дані курси проводились з метою наступної співпраці загальноосвітніх шкіл та "Порадні для вибору звання" у напрямі допомоги учителям у виконанні певної профорієнтаційної роботи.

У 30–ті роки в регіоні викликало особливий інтерес вивчення особистості і класу. У школи для вчителів були надіслані інструкції для організації праці з вивчення особистості вихованця чи класу як цілісності, вчителям вказувалося, як вести, зберігати і використовувати документацію, за якими напрямами вивчати особистість учня, як збирати відомості і як оцінювати рівень вихованості.

В арсеналі вчителів для вивчення особистості були карти Декролі, Гути, Павловського, Варгака, картки індивідуальності М.Длуської, Бігельзена, обсерваційний аркуш секції шкільних психологів при "Психологічному колі" [2, 237].

Особливу цінність мала книга Я.Яреми "Психологія в школі" (Прага, 1935р.). Автор акцентував увагу на необхідності вивчення індивідуальних особливостей учнів і пропонував свій варіант психограми, у яку на основі праць психологів Європи і власних спостережень включені такі питання: 1. Стан змислів (органів відчуття). 2. Тип уявлення. 3. Увага. 4. Пам'ять. 5. Здібність спостереження. 6. Фантазія. 7. Думка. 8. Спосіб праці. 9. Втомливість. 10. Почуття й воля. 11. Поведінка в громаді. 12. Мова. Кожне з цих питань мало додатковий перелік.

Згодом потребу професійної орієнтації порушували С.Русова, С.Сірополко, Д.Коринець, М.Базик, І.Луцишин та ін. Заслугове на увагу стаття М.Базика "Народна школа і вибір звання", де автор обґрунтував потребу і значущість професійного вибору. Запропоновані також професіограми для ряду професій, які охоплювали майже всі важливі вимоги, що ставлять дані професії.

Для кращого розуміння розглянемо одну з них (на прикладі професії столяра). Фах столяра вимагає:

1. Фізичних здібностей: щонайменше середній ріст, також сила, правильна крива втоми; добрий зір і слух; здібність пізнання барв, а головне їх родів; труднощі для однооких, гнучкість пальців, здібність користуватися в праці двома руками, сильні легені (пил, запахи клеїв, квасів, замкнений простір).

2. Психічні здібності: практична інтелігенція, здібність пізнавати дотиком ступінь хropоватости, гладкості й грубості матеріалів, як також хropоватість політури, добре око, здібність пізнати на око різні форми та розміри, сконцентрована увага та дар обсервації; добра загальна пам'ять, головне зорова й рухова, та здібність запам'ятовувати форми; змога творення простірних відображень (представлення цілостей у нарисах); перспектива, артистичний смак розуміння форми; ощадність в уживанні матеріалів, технічний і механічний смисл; здібність негайної організації в структурі матеріалів, робота машин і приладдя, зручність рамен і руки, спокійні та правильні рухи, винижений дотик.

3. Моральні прикмети. Усі ті, котрих вимагаємо від людини, що працює з другими і для других, пильність, чистота, лад, старанність, совісність, здібність примінитися до товаришів праці та до збірної роботи; любов та змилювання до своєї праці.

4. Умови терміну: найважливіший вік від 14–15 літ життя; час науки — 3 роки; попит і продаж; недостача учеників, добре платний фах.

5. Шкільне знання. Опанування чотирох ділань в обсязі чисел цілих; десятичних, багатоіменних і дробів; поверхні фігур і брил; їх об'єми; рахунок в пам'яті та на письмі; смак у пейзажнім й орнаментнім рисунку; опанування кориспонденції.

6. Додатні і від'ємні сторони фаху: безробіття зустрічається рідко, немає спеціально фахової хвороби; мало нещасних випадків при роботі.

7. Майбутність і дошколювання. На випадок частинного безробіття можливість підшукування такої роботи: теслі, бондаря, токара, моделіста, забавкара, можливість влучити під час науки до доповнюючої фахової школи і визволитися на самостійного майстра.

8. Столярство відраджує тим, що мають нахил до скривлення хребта, пропуклин, жиляків, нервових хвороб [1].

Крім того М.Базик ставить питання про те, що у школах серед учителів повинен бути "шкільний poradnik", який би мав збирати у вчителів результати спостережень, забезпечувати

їх науково-методичним матеріалом, тримати зв'язок із порадами для вибору фаху. Рекомендовано при дослідженні учнів вчителями враховувати такі вимоги:

- дотримуватися інструкцій дослідження;
- число учнів зменшувати так, щоб була змога їх індивідуального дослідження;
- щоб збільшити можливості дослідження, потрібно проводити навчання на засадах творчої школи, при цьому ввести у школах один загальноосвітній предмет, "уживаний" в майстернях.

Автором подається зразок анкети профорієнтаційного спрямування із методичними порадами щодо проведення. Також М.Базиком рекомендовано і зразок тесту для визначення мотивів і намірів професійного відбору [1, 52].

Факт психологічного дослідження учнів у загальноосвітніх школах регіону на початку тридцятих років став суттєвою ознакою.

4 лютого 1932 року у Львові при Головній управі "Рідної Школи" було засновано Українську психотехнічну "порадню для вибору звання". Діяльність поради велась у 4-ох секціях: 1) педагогічна (проф. П.Мечник); 2) економічно-статистична (Жук); 3) лікарська; 4) фахового шкільництва (інж. Лучишин). Майже за рік часу членами поради стали 77 фізичних осіб та 11 установ. Також за цей рік діяльності члени поради надрукували 15 статей з питань психотехніки, педагогіки та професійного вибору. Здійснювались заходи щодо збору матеріалу про стан українського ринку праці. Проводилось анкетування у загальноосвітніх школах. Спеціалістами були отримані карти фахових шкіл на західноукраїнських землях та докладний план для організування "бюра пошукування місць науки для шкільної молоді". Започатковувались зв'язки з українськими спеціалістами фахового порадиництва, що працювали за межами регіону, зокрема Іванівим, Балеєм, Цурковським та ін. [6, 12].

Пізніше напрями діяльності поради розширювались і поглиблювались. Так, наприклад, за 1937 рік науковими працівниками були підготовлені брошури "Як стати ремісником" та інформаційна книжка "Чим я буду", в якій подані відомості про умови праці, вимоги фахової придатності, зарплату та ін. Також були підготовлені професіографічні карти, де узагальнені вимог до 60-ти професій [9, 16].

Порадні активно співпрацювала з батьками і школою, проводячи цикли лекцій з даної проблеми, анкетування й тестування. Діяльність її систематично і широко висвітлювалась на сторінках тогочасних видань.

Широкого застосування у діяльності поради набув зарубіжний досвід. Адже вона співпрацювала з існуючими аналогічними закладами Чехословаччини, Німеччини. Зауважимо, що на той час на території Західної України на момент створення Української поради вже діяли польська та єврейська. Спеціалісти поради використовували зарубіжні розробки при дослідженні та обробці інформації з питань професійної орієнтації. Проводячи лекції, бесіди серед вчителів, учнів, батьків, пропагували передові світові ідеї. Свідченням використання зарубіжного досвіду є факт переліку книг у поради за мовною ознакою: 8 — українською, 8 — німецькою, 5 — чеською, 4 — англійською, 28 — польською [6, 360–365].

Внесок поради у науково-методичне забезпечення професійної орієнтації був вагомим. Адже тут була акумульована діяльність науковців і спеціалістів із проблем психології, педагогіки, економіки, фахової освіти, виробництва та медицини.

Серед спеціалістів, які внесли вагомий вклад у розвиток теоретичних і практичних аспектів професійної орієнтації, відзначимо Р.Білинського. У своєму рефераті, зачитаному на Першому українському педагогічному конгресі (1935р.), він акцентує увагу на потребі збудження і розвитку зацікавленості у наймолодших дітей до праці, використовуючи для цього огляд фабрик, машин. Він вважає, що зі старшими учнями потрібно вести розмову на теми праці. У роботі з дітьми використовувати профорієнтаційні можливості всіх навчальних предметів. Запропоновано ввести окремий предмет, який дав би відомості про народне господарство, розробив і запропонував методи вивчення окремих професій [3].

Глибокий аналіз проблем професійної орієнтації зробив О.Назарчук у книзі "Вибір фаху". Автор акцентує увагу на комплексному підході до професійної орієнтації, що включає у себе роботу з учнями, батьками, товаришами, лікарями, учителями, документацією; на потребі присутності спеціалістів профорієнтації на учнівських екзаменах. У книзі наголошується на

рекомендаційному характері професійного відбору. Запропоновані проекти анкет для визначення мотивів та прагнень учнів випускних класів щодо вибору професій [4].

Аналізуючи звіти поради й статті з даної проблеми, бачимо, що розвиток професійної орієнтації та її методичне забезпечення відповідали потребам часу. Але разом з тим професійна орієнтація була відірвана від трудової підготовки через слабкий розвиток останньої.

Варто відзначити, що професійна орієнтація стала сприятливим чинником при зближенні школи та родини, на що звертали увагу С.Сірополко, Д.Коринець, П.Кривоносюк та ін. Так, аналізуючи потреби співпраці школи і родини в освітній справі, С.Сірополко звертається до досвіду зближення школи та родини через консультативні "бюро", що допомагали визначити здібності дитини до того чи іншого фаху. Наводить факти про те, що "практична" Америка випередила Європу тим, що вже з початку XX століття почала організовувати такі "бюро", де досліджувалися здібності дітей за допомогою тестів і психотехнічних досліджень. В Англії у 1910 році встановлено законом подавати батькам поради щодо вибору дитиною школи [8, 3–5].

Вплив на формування досвіду профорієнтаційної роботи мали наші співвітчизники, які з певних причин перебували у еміграції. Так, на 2-му Українському науковому з'їзді (1932р.) був зачитаний реферат асистента Психологічного інституту Масарикової Академії в Празі О.Іваніва на тему "До питання прогностичної вартості психологічних іспитів", де автор з власного досвіду роботи у європейському аспекті подав основи психотехніки [7, 238].

Вищевказані факти дають право зазначити, що у даний період професійна орієнтація на західноукраїнських землях набула ознак системності. Вивчення світового досвіду, розробка та впровадження науково-методичних розробок, тиражування науково-методичної літератури вказує на високе методичне забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базик М. Народна школа і вибір звання // Шлях виховання й навчання. — 1930 — Ч.2. — С.52–55.
2. Безушко В. Як досліджувати діти // Шлях виховання й навчання. — 1932. — Ч.4. — С.234–238.
3. Білинський Р. Достроєння школи до потреб нашого господарського життя // Шлях виховання й навчання. — 1935. — Ч.4. — С.230–240.
4. Назарчук О. Вибір фаху. — Львів, 1939. — 78 с.
5. Омельченко М. Вибір фаху. — Прага, 1925. — 38 с.
6. Рідна школа в 1933–1934 рр. // Рідна школа. — 1934. — Ч.23–24. — С.333–371.
7. Сірополко С. Педагогіка на 2-му Українському науковому з'їзді в Празі // Шлях виховання й навчання. — 1932. — Ч.4. — С.238.
8. Стан і діяльність Рідної Школи 1936–1937. — Львів, 1938. — С.110.
9. Ющшин І. Новий культурно-суспільний почин // Шлях виховання й навчання. — 1932. — Ч.4. — С.240.

Степан ДЕМ'ЯНЧУК

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ У 40–50-х рр. XX СТ.

Серед об'єктивних факторів, що визначали специфіку трудової підготовки учнів у даний період відзначимо, насамперед, особливості демографічної ситуації.

Значне скорочення кількості працездатного населення після 1945 року обумовило особливості системи трудової підготовки молоді: "чисельність і динаміка трудових ресурсів справляють певний вплив на характер розвитку виробництва та економіки загалом (інтенсивний чи екстенсивний тип розвитку). Скорочення приросту трудових ресурсів обмежує можливості екстенсивного розвитку виробництва й збільшує залежність економічного зростання від підвищення продуктивної праці" [6, 13].

Зміни в системі трудової підготовки учнів були викликані і величезними втратами матеріальних ресурсів під час військових дій. Німецько-фашистські загарбники "зруйнували і спалили 714 міст і робітничих містечок, більше 28 тис. сіл, спалили і зруйнували більше 2 млн. будівель, більше 540 тис. надвірних будівель, залишили без притулку біля 10 млн. чоловік, зруйнували 16 150 промислових підприємств, 18 тис. лікувальних закладів, 32 930 шкіл, технікумів, вищих учбових закладів та науково-дослідних інститутів, 192 тис. бібліотек.